

دادخواهی حیوانات علیه انسان

رساله‌ای از اخوان الصفا

با دیباچه‌ی دکتر سیدحسین نصر^۱

برگردان: محمود عباسی^۲

چنین به نظر می‌رسد که حوادث این حکایت، که به راستی آن را می‌توان همچون نمونه‌ای حقیقی از گفتگو میان ادیان ابراهیمی دانست، ریشه در هند داشته باشد. اما نخستین نسخه آن، تقریباً پیش از قرن دهم میلادی به زبان عربی و از سوی پیروان فرقه صوفیان مسلمان اخوان الصفا در اطراف شهر بصره نوشته شد. در نسخه آنان، این حکایت، بیست و پنجمین نامه از پنجاه و یک «نامه» یا رساله‌ای است که دایرةالمعارفی از توصیف اسرار و معانی زندگی را در بر می‌گیرد.

چند قرن بعد، در سال ۱۳۱۶ میلادی، این حکایت، یعنی رساله حیوانات، به درخواست پادشاه فرانسه چارلز ازانژو و به قلم خاخام

^۱ استاد دانشگاه جورج واشنگتن

^۲ مدیر گروه اخلاق زیستی کرسی حقوق بشر، صلح و دموکراسی یونسکو و رییس مرکز تحقیقات اخلاق و

حقوق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

کالونیموس پسر کالونیموس که در میان مسیحیان به «ماسترو (استاد) کالو» معروف است اقتباس و ترجمه شد. حکایت تا اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم در میان جوامع یهودی اروپایی مشهور بود و علاوه بر انتشار به زبان عبری به زبان‌های لاتین، آلمانی و اسپانیایی نیز ترجمه شد. متن حکایت، در سال ۱۹۴۹ میلادی با عنوان نامه حیوانات^۳ توسط «موساد هاراکوک» در بیت المقدس انتشار یافت.

کالونیموس بخش عمده دوران زندگی خویش را در «آرل» در ایالت «پروانس» فرانسه بسر برد؛ منطقه‌ای که در آن زمان، همراه با اسپانیا و ایتالیا، به دلیل نفوذ جهان اسلامی / عربی و به واسطه نفوذ اسپانیای مسلمان، بسیار با فرهنگ و روادارتر از قسمت‌های دیگر اروپا بود. کالونیموس، همانند بسیاری از اشخاص دیگر، آثار ارسطو و دیگر متفکران مهم دوران باستان را که پیشتر به زبان عربی ترجمه و توسط اعراب به غرب منتقل شده بود، به زبان عبری ترجمه می‌کرد.

اما این حکایت که متعلق به سده دهم میلادی است تا چه اندازه برای جوانان و نیز پیران دوران ما مناسب است؟! حکایت با تأثیری مسحور کننده به مسائل حقوق حیوانات و محیط زیست می‌پردازد. این اثر ارزشمند که توسط صوفیان مسلمان عراق، و به زبان عبری برگردانیده

^۳ - Iggeret Baalei Hayyim

شده به درخواست پادشاهی مسیحی، به زبان لاتین ترجمه و آنگاه توسط یهودیان از نسخه مشهور عبری به انگلیسی ترجمه و توسط یک مسیحی ویرایش شده و به همت یک زن مسلمان هندی، با حمایت شاهزاده ای سعودی به شکل بدیعی به تصویر کشیده شده است.

در این افسانه، نمایندگان سخنور تمامی گونه‌های پادشاهی حیوانات - از اسب‌ها گرفته تا زنبوران - در پیشگاه پادشاه محترم معنا حاضر می‌شوند تا از رفتار هولناکی که به دست بشریت با آنها شده است، شکایت کنند. سپس در جریان محاکمه‌ای که انسان‌ها و حیوانات در کوران آن در برابر پادشاه شهادت می‌دهند، هر دو طرف با هوشمندی از نقطه نظرات خود دفاع کرده و با زیرکی تمام، اعتبار هر دو جنبه بوم‌شناسی و جدل را ثابت می‌کنند.

«از «فونس ویتا» برای فراهم ساختن این اثر به شکل کنونی آن تقدیر می‌گردد... همکاری نمایندگان تمام مذاهب ابراهیمی در تهیه کتاب حاضر این حقیقت اساسی را به ما یادآور می‌شود که از جمله مهم‌ترین مشکلات دنیای امروز، کسانی هستند که تمامی اشخاص واقعاً مذهبی با آنها دچار چالش می‌شوند... نیاکان ما کتابی ارزشمند را برای متخصصان اندیشه‌های قرون وسطی و نیز خوانندگان عادی علاقمند به خواندن حکایتی جالب نظر و جذاب و دارای ارزش معنوی پایدار و اهمیت فراوان برای دوران کنونی فراهم ساخته‌اند.⁴

4. Seyyed Hossein Naser , George Washington University

۱- حیوانات در اسلام

در چارچوب اصول دین اسلام، سفارش‌ها و مستندات محکم در راستای حمایت از حیوانات و چگونگی رفتار با آنها وجود دارد. در قرآن و حدیث تأکید می‌گردد که با حیوانات نیز همچون سایر مخلوقات بی‌شمار پروردگار به مهربانی و لطف رفتار شود و قرآن تا بدان جا پیش رفته است که هرگونه رفتار بی‌رحمانه با حیوانات را معادل رفتار بی‌رحمانه با انسان دانسته و داشتن رفتاری توأم با مهربانی با حیوانات را، به مثابه برخورد و رفتار خوب بین انسان‌ها، کاری نیکو و پسندیده تلقی کرده است. حدیث زیر روایی این درک و دریافت را آشکار می‌سازد:

پیامبر فرمود: «مردی در حال راه رفتن، احساس تشنگی کرد. به چاه آبی رسید، از آن پایین رفت و آب نوشید. زمانی که بیرون آمد سگی را دید که نفس زنان از شدت تشنگی گل می‌خورد. مرد با خود گفت که (این سگ نیز از همان مشکلی که من دارم رنج می‌برد!). بنابراین این از چاه پایین رفت و کفش خویش را پر از آب کرد، آن را به دندان گرفت و از چاه بالا آمد و سگ را سیراب کرد. خدا نیز از عمل نیک آن مرد تشکر کرد و گناهان او را بخشید». مردم پرسیدند «یا رسول‌الله، آیا خدا برای

خدمت به حیوانات به ما اجر و پاداش می‌دهد؟» پیامبر پاسخ دادند: «آری، در خدمت کردن به هر حیوانی (موجود زنده‌ای) اجری هست»^۵.

خداوند انسان را آفرید تا نگهبان زمین باشد و به او قدرت تسلط بر ساکنان آن را بخشید. بنابراین بشر مسئول هر آن بی‌عدالتی شناخته می‌شود که با هر یک از مخلوقات خداوند انجام داده است. قرآن تصریح می‌نماید که حیوانات نیز همانند انسان‌ها همچون یک جامعه عمل می‌کنند و تمامی مخلوقات خداوند جایگاه خاص خود را دارند. قرآن هم چنین نشان می‌دهد که نه تنها انسان‌ها از طریق نماز خدا را پرستش و ستایش می‌کنند بلکه حیوانات نیز همان گونه که از عبارت زیر نمایان است، خداوند را پرستش و ستایش می‌کنند:

«آیا نمی‌بینی که تمامی موجودات در آسمان‌ها و زمین خدا را ستایش می‌کنند و نیز پرندگانی که بال‌های خود را می‌گشایند؟ و هر یک از آنها در مدح و ستایش خود نسبت به خدا آگاه هستند و خدا نیز از آنچه آنها انجام می‌دهند، آگاه است»^۶.

در حدیث دیگری که توسط ابن عباس نقل شده آمده است که پیامبر فرمود: «از هیچ چیزی که در آن روحی وجود دارد، به عنوان هدف استفاده نکنید».

^۵- به نقل از: ابوهیره، جلد ۳، کتاب ۴۰ - شماره ۵۵۱

^۶- قرآن سوره ۲۲ - آیه ۱۸

در اسلام، قرآن و حدیث در مورد موضوعات گوناگون مرتبط به حیوانات، به غیر از رفتار با آنها و نقش آنها به روشنی راهنما هستند. موضوع دیگری که در قرآن و حدیث به دقت توصیف شده است، کشتن و ذبح حیوانات برای به دست آوردن غذا است. در اسلام برای روش صحیح ذبح حیوانات دستوراتی وجود دارد که هر مسلمانی ملزم به رعایت آنها است.^۷

منابع مزبور به روایت کتاب «جایگاه حیوانات در اسلام» نوشته الحافظ ب. ا. مصری، عبارتند از: قرآن به عنوان نخستین منبع حقوق اسلامی (شریعت)؛ حدیث یا سنت، دومین منبع؛ و اجتهاد، استنتاج از راه قیاس، سومین منبع. این سه منبع در مجموع رویه قضایی اسلامی یا «قواعد حقوقی» را که در مورد هر مسأله حقوقی باید از آنها تبعیت کرد، تشکیل می‌دهند. بسیاری از مسائل مربوط به حیوانات، از جمله کالبدشکافی، پرورش حیوانات و حقوق آنها، ۱۴ قرن پیش وجود نداشت و بنابراین هیچ گونه قانون خاصی در باره آنها تصویب نشده است. برای تصمیم‌گیری در مورد مسائل مستحدثه دوران اخیر، حقوق اسلامی (فقه)، حقوقدانان مسلمان (فقها) را آزاد گذاشته است تا با استنباط و قیاس بر مبنای سه منبع مزبور، نظر خویش را اعمال کنند.^۸

^۷ برگرفته از کتاب جایگاه حیوانات در اسلام نوشته عنایت دورانی

۲- تسلط بر حیوانات

قرآن مجید می‌گوید که انسان بر حیوانات تسلط و برتری دارد: «خدا کسی است که شما را در زمین جانشین خود قرار داده است»^۸ اما در عین حال قرآن روشن می‌سازد که این مسئولیت بی‌قید و شرط نیست و در باره آنچه بر سر کسانی می‌آید که از آزادی انتخاب خود سوء استفاده کرده و نمی‌توانند از شرایط محدود کننده این مسئولیت تبعیت کنند، می‌گوید: «آنها کسانی هستند که خداوند آنها را مطرود شمرده است و کسانی هستند که او آنها را محکوم کرده است... چرا که از شیطان پیروی کرده‌اند».

«... آنها قلب‌هایی دارند که با آنها چیزی نمی‌فهمند و چشم‌هایی که با آنها نمی‌بینند و گوش‌هایی که با آنها نمی‌شنوند... چنین (انسان‌هایی) بسیار از راه راست منحرف شده‌اند»^۹.

اشخاصی هستند که تصور می‌کنند برتری انسان بر حیوانات به معنای آزادی بی‌حد و مرز برای نقض تمام قواعد مسلم اخلاقی وضع شده در راستای حمایت از حقوق حیوانات است. حضرت علی علیه‌السلام در مورد (کسانی که از قدرت و اختیار خود علیه افراد ضعیف سوء استفاده می‌کنند) می‌فرماید: «جانوری وحشی و درنده بهتر از فرمانروایی شریر و مستبد است».

^۸- سوره ۳۵ آیه ۳۹

^۹- سوره ۷ آیه ۱۷۹

۳- حیوانات آموزگاران انسان

پیشوایان دینی به مسلمانان توصیه کرده‌اند که از برخی گونه‌های حیوانات درس‌هایی یاد بگیرند. به عنوان مثال، حضرت علی(ع) اینچنین نصیحت می‌فرماید: «مثل زنبور باشید که هر آنچه را که تمیز است، می‌گزد؛ هر چیزی که بیرون می‌ریزد، شیرین است و هر شاخه‌ای را که روی آن می‌نشیند نمی‌شکند».^{۱۰}

پیامبر مکرم اسلام حضرت محمد می‌فرماید: «همه مخلوقات مثل یک خانواده خداوند هستند و او کسی را بیش از همه دوست دارد که بیش از همه نسبت به خانواده‌ی خود مهربان باشد»^{۱۱}

قرآن مجید ذکر می‌کند: هیچ حیوانی در روی زمین نیست و هیچ پرنده‌ای در حال پرواز وجود ندارد مگر اینکه جوامعی همانند شما باشند...».

پیامبر مقدس اسلام همواره می‌فرمودند: هر کس که با مخلوقات خدا مهربان باشد، نسبت به خود مهربان است»^{۱۲}

براساس اظهارات مفسران خبیر قرآن، حیوانات همانند اعضاء جوامع انسانی همگی دارای زندگی فردی و اجتماعی هستند و حتی گونه‌هایی از

^{۱۰} --- به نقل از: مشکات المصابیح ۳:۱۳۹۲، منقول از بخاری

^{۱۱} - قرآن کریم، سوره ۶ آیه ۳۸

^{۱۲} - حکمت حضرت محمد، نشر لاین، لاهور پاکستان، ۱۹۴۵

آنها که عموماً بی‌ارزش یا خطرناک به حساب می‌آیند، شایسته برخورد به عنوان جامعه بوده، و ارزش‌های ذاتی، و نه مشهود آنها، صرف‌نظر از سودمندی یا بی‌آزاری ظاهری آنها باید مورد توجه قرار گیرد.

ابو هریره روایتی را از پیامبر در مورد حادثه‌ای که برای پیامبری دیگر در گذشته رخ داده بود، نقل می‌کند:

آن پیامبر را مورچه‌ای نیش زد، و وی در کمال خشم دستور داد تا لانه تمامی مورچه‌ها سوزانده شود. در این زمان خدا آن پیامبر را با این کلمات مورد سرزنش قرار داد: به این دلیل که مورچه‌ای تو را نیش زد، تمام اجتماعی را که مرا ستایش می‌کردند، سوزاندی!

قانون اسلام (شریعت) در باره حقوق حیوانات بسیار دقیق و صریح است. قاعده حقوقی زیر درباره لانه مورچگان قابل اعمال خواهد بود: وارد آوردن هرگونه آسیب یا اقدام تخریبی به تلافی یک آسیب ممنوع است. (لا ضرر و لا ضرار)

«خداوند از سخن گفتن در باره پشه‌ها ابایی ندارد».^{۱۳}

پیش‌بینی در مورد حیواناتی که به منظور حمل بارهای سنگین مورد استفاده قرار می‌گیرند

حیواناتی را که در خدمت انسان‌ها هستند، نباید تا زمانی که نیازی بدان نیست مورد استفاده قرار داد و نیز باید راحتی آنها را در نظر گرفت.

^{۱۳} - سوره ۲، آیه ۲۶

پرستش روزانه (نماز) یکی از پنج واجب مهم دین مسلمانان است. در حدیث زیر، یکی از یاران پیامبر نقل می‌کند که پیامبر (ص) و همسفران وی حتی نمازشان را به تأخیر می‌انداختند تا به حیوانات سواری و باربر خود آب و علف دهند و به نیازهای آنها رسیدگی کنند: «هنگامی که توقف می‌کردیم، نماز خود را نمی‌خواندیم تا زمانی که بار را از روی پشت شتران برداشته و به نیازهای آنها رسیدگی کنیم»^{۱۱}

۴- قساوت نسبت به حیوانات

بر طبق روح و تعالیم کلی اسلام، ایجاد درد و رنج تحمیلی برای مخلوقات بی گناه و بی دفاع خداوند در هیچ شرایطی جایز نیست. اسلام از ما می‌خواهد تا به صورت مثبت در مورد تمامی گونه‌ها و مخلوقات به عنوان جوامعی شبیه ما، در چارچوب حقوق خود آنها فکر و عمل کنیم و براساس موازین و ارزش‌های انسانی خود در مورد آنها قضاوت نکنیم. پیشگیری از قساوت جسمی کافی نیست و قساوت روحی نیز به همان اندازه مهم است. در حادثه زیر، جریحه دار شدن احساسات یک پرنده، هم اندازه جراحی جسمی مهم تلقی شده است:

^{۱۱}- روایت شده از مجموعه عون (مرجع شماره ۳۲ حدیث شماره ۵۲۳۴، همچنین "گیوم" (مرجع شماره ۵۷ صفحه ۱۰۷، ۱۰۶)

«همراه پیامبر در سفر بودیم، وی ما را برای مدتی تنها گذاشت، در زمانی که او نبود ما پرنده‌ای به نام حمّره را به همراه دو جوجه اش دیدیم و هر دو جوجه را برداشتیم. پرنده مادر در فضای بالای سر ما می‌چرخید و با نگرانی بال‌هایش را به هم می‌کوبید. در این هنگام پیامبر برگشت و فرمود: چه کسی به احساسات این پرنده آسیب رسانده و جوجه‌های او را برداشته است؟ آنها را به وی برگردانید»^{۱۵}

همان مرجع در جایی دیگر نقل می‌کند: «مردی چند تخم از لانه‌ی پرنده‌ای ربود. اما پیامبر (ص) آنها را به لانه بازگرداند».

پیامبر (ص)، حتی رویکرد «مجازات و پاداش» را در حدیث زیر امتحان کرده است:

«نگرانی اسلام در مورد مسأله قساوت و بی‌رحمی نسبت به حیوانات آن چنان شدید است که ایجاد هرگونه رنج و ناراحتی بی‌جهت و قابل اجتناب برای موجودات حتی برای یک پرستو یا هر مخلوق کوچک‌تر از آن را به عنوان گناهی اعلام کرده است که مرتکب آن باید در روز محشر مقابل خدا پاسخگو باشد».

^{۱۵} - روایت از عبدالرحمن بن عبدالله بن مسعود شماره ۳۲ حدیث شماره ۲۶۵۸، گیوم (مرجع شماره ۵۷) صفحه

پیامبر برای یارانش در مورد زنی سخن گفت که به علت محبوس کردن یک گریه، غذا ندادن به او و حتی آزاد نکردنش، به نحوی که بتواند غذای خود را تأمین نماید، به جهنم فرستاده شد.^{۱۶}

نگرانی اسلام برای حیوانات، از پیشگیری از آزار جسمی آنها یا حتی دریغ داشتن مهربانی از آنها، که امری منفی است، فراتر می‌رود. اسلام به انسان، به عنوان پستاندار نخستین و برترین مخلوق جهان جانداران امر می‌کند تا مسؤولیت همه مخلوقات را در فضایی سرشار از فلسفه‌ای مثبت از زندگی بر عهده گیرد و حامی فعال آنها باشد.

از پیامبر (ص) سؤال شد که آیا اعمال خیر، حتی نسبت به حیوانات در نظر خدا دارای پاداش خواهد بود؟ و ایشان پاسخ دادند: «آری، برای هر عمل خیری، نسبت به هر جانور زنده‌ای، پاداشی وجود دارد»^{۱۷}

مشکاة المصابیح از «بخاری» و «مسلم» چنین نتیجه گرفت که: «انجام عملی خوب با یک حیوان، به اندازه یک کار نیک با انسان، خوب است؛ در حالی که انجام عملی بی‌رحمانه نسبت به یک حیوان، به اندازه همان

^{۱۶} - عبدالله بن عمر، بخاری، 4:337 ثبت شده در ریاد(مرجع شماره 28)، حدیث شماره 1605 صفحه 271. همچنین مسلمان، جلد 4، شماره 2242-ترجمه انگلیسی توسط عبدالحمید صدیقی، ش.محمد اشرف، لاهور، پاکستان 1976، جلد 4، حدیث شماره 5570 صفحه 1215).

^{۱۷} - راوی: ابوهریره، بخاری، همچنین مسلم، جلد 4 حدیث 2244، همچنین عون (مرجع شماره 32)، 7:222. حدیث شماره 2533، نیز کتاب مشکات المصابیح، جلد 6، فصل 6.

عمل نسبت به انسان بد است. و اینکه برای مهربانی با حیوانات برای جهان پس از مرگ پاداش‌هایی وعده داده شده است.^{۱۸}

۵- شعور حیوانات

در بسیاری از آیات قرآن مجید و احادیث آمده است که همه حیوانات دارای روح و عقل‌اند. «... شواهد بسیاری نیز در قرآن مجید وجود دارد که نشان می‌دهد شعور عقلی و روحی حیوانات، یک درجه بالاتر از غریزه و احساس محض است. همچنین قرآن مجید به ما می‌گوید که حیوانات از خالق خود آگاهی داشته و از این رو با پرستش و ستایش به وی تعظیم می‌کنند: آیا نمی‌بینی که تمام موجودات در آسمان‌ها و زمین خدا را ستایش می‌کنند و نیز پرندگان که بال‌های خود را می‌کشایند؟ و هر یک از آنها در مدح و ستایش خود نسبت به خدا آگاه هستند و خدا نیز از آنچه آنها انجام می‌دهند، آگاه است.»^{۱۹}

این نکته شایان ذکر است که هرکس به دعا و ذکر خود آگاه است. انجام عملی ارادی که از روی آگاهی و تعمد صورت پذیرد، به قابلیت بالاتر از غریزه و احساس نیاز دارد. برای پیشگیری از تردید بعضی انسان‌ها نسبت به این توانایی حیوانات، آیه زیر خاطر نشان می‌سازد که: «هفت آسمان و زمین و هر آنچه در آنها است به پرستش او مشغول

^{۱۸}- مشکاة المصابیح؛ جلد ۶، فصل ۱۷۸: ۱۷۸

^{۱۹}- قرآن- سوره ۲۵، آیات ۴۸-۴۹

هستند. هیچ چیز نیست مگر اینکه به ستایش وی مشغول است؛ و اما توای انسان، نمی دانی که آنها چگونه خدا را می پرستند.^{۲۰}

۶- مشارکت انسانها و حیوانات در منابع طبیعی

زمانی که ثابت شود هر گونه‌ای از حیوانات «اجتماعی» مانند اجتماع بشری است، کاملاً روشن می‌گردد که هر یک از مخلوقات روی زمین، به عنوان حق مسلم خود، دارای سهمی در استفاده از تمام منابع طبیعی است. به عبارت دیگر هر یک از حیوانات روی زمین، همراه گونه انسان، متصرف مشترک محسوب می‌شوند.

قرآن مکرراً تأکید می‌کند که غذا و دیگر منابع طبیعی باید به صورت مساوی و یکسان میان مخلوقات تقسیم شود. فقط چند نمونه از چنین آیات فراوان در زیر می‌آید: «پس انسان باید به غذای خود بنگرد. ما باران فراوان خود را فرو می‌ریزیم، سپس شیارهایی در زمین ایجاد کرده و حبوب را در آن می‌رویانیم، انگورها و گیاهان سبز را؛ درختان زیتون و نخل را؛ و باغ‌های پر محصول، میوه‌ها و علف‌ها را... به عنوان آذوقه شما و نیز چهارپایان شما.»^{۲۱}

^{۲۰}- آیه ۴۴، سوره ۱۷

^{۲۱}- آیه ۲۴-۳۲، سوره ۸۰

مجدداً در آیات زیر، قرآن نعمت‌های طبیعت را با تأکید بر سهم حیوانات در همه آنها برمی‌شمرد. انسان و غیر انسان را در هر آنچه خدا آفریده است سهمی هست: «و او کسی است که بادهایی را می‌فرستد که رحمت وی را بشارت می‌دهند. و ما آبِ خالص از ابرها فرو فرستادیم تا به وسیله آن بتوانیم زمین مرده را حیات ببخشیم و مخلوقات خود، انسان‌ها و حیوانات بسیاری را سیراب سازیم.»^{۲۲}

و زمین: «او (خداوند) آن را به تمام موجودات زنده واگذار کرد.»^{۲۳} اساس آموزه‌های اسلامی در مورد «حقوق حیوانات» آن است که محروم ساختن حیوانات از سهم منصفانه آنان در منابع طبیعی در نظر خداوند آنچنان گناه بزرگی است که به وسیله پیامدی تنبیهی قابل مجازات است. قرآن توصیف می‌کند که چگونه قوم ثمود درخواست کردند تا صالح پیامبر نشانه‌هایی را در اثبات رسالت خویش به آنها نشان دهد. (قوم ثمود از نسل نوح بودند. از آنها همچنین در گزارش‌های بطلمیوس، ستاره شناس اهل اسکندریه در قرن دوم میلادی یاد شده است.)

در زمان این حادثه، مردم دچار کمبود آب و غذا بودند و بنابراین اعتنایی به دام‌های خود نمی‌کردند. به صالح پیامبر وحی شد که شتری ماده را به عنوان نمونه برگزیند و از قوم خویش بخواهد تا به او سهم منصفانه اش از آب و علف را بدهند. قوم ثمود قول دادند که این کار را بکنند اما

^{۲۲} - آیه ۲۵-۴۸، سوره ۴۹

^{۲۳} - آیه ۱۰، سوره ۵۵

بعداً شتر را کشتند. قوم نیز به واسطه این کار به عنوان عقوبت نابود شد. در بسیاری از آیات قرآن به این حادثه اشاره شده است.^{۲۴}

۷- انجام آزمایش بر روی حیوانات

اصولاً نیازهای انسانی را به سه دسته طبقه‌بندی کرده‌اند: نیازهایی که بدون تأمین آنها زندگی به مخاطره می‌افتد، نیازهای ضروری برای راحتی و آسایش و دوری از هر گونه رنج و مشقت یا برای بالا بردن کیفیت زندگی، نیازهای تجملی که برای تفریح یا خوش گذرانی است.

در اسلام بعضی قواعد هست که برای تشخیص مجاز بودن انجام آزمایش روی حیوانات در پیوند با نیازهای مزبور قابل اعمال است: «آنچه ترغیب به حرام می‌کند، خود حرام است.»^{۲۵} این قاعده نشان می‌دهد که مکتسبات مادی، از جمله غذا در صورت حصول از طریق اعمال خلاف، مانند انجام آزمایش‌های نالازم بر روی حیوانات، نامشروع (حرام) می‌گردند.

برای جبران خسارت یا اشکال نباید خسارت یا اشکال مشابه یا بزرگ‌تر از آنها وارد آورد.^{۲۶} هنگامی که ما بر اثر حماقت خود به سلامت یا منافع خویش آسیب می‌رسانیم، حق نداریم با وارد کردن صدمه مشابه

^{۲۴} - قرآن ۷۳، ۷۴، ۱۵۵، ۱۱۱، ۲۶، ۱۵۶، ۲۷، ۳۱، ۵۴

^{۲۵} - قرآن سوره ۲۵ - آیات ۴۸-۴۹

^{۲۶} - الضرر لا یزال بمثله او بضرراکبرته

یا بزرگ تر به حیوانات، از قبیل انجام آزمایش‌های غیرضروری بر روی آنها برای یافتن درمان دردهای خودانگیخته خود، آنها را دچار خسران یا آسیب کنیم.

هنگامی که اصل نامطلوب می‌گردد، به بدل (جایگزین) متوسل شوید.^{۲۷} این قاعده در راستای یافتن جایگزین مسئولیت اخلاقی بزرگی را بر دوش دانشجویان پزشکی و کارکنان آزمایشگاهی جایگزین قرار می‌دهد.

نکته اصلی که باید در مورد استفاده از حیوانات در حیطه علوم درک شود، آن است که همان قوانین حقوقی و اخلاقی که در مورد انسان‌ها اعمال می‌گردد، باید در رفتار با حیوانات اعمال شود. در اسلام، همه جان‌ها محترم‌اند و از حق حفظ و حمایت برخوردارند.

پیامبر مقدس اسلام حضرت محمد(ص) بر روی این مسئله بسیار تأکید دارد و می‌فرماید: «هیچ انسانی نباید حتی پرستویی را یا هر جاندار کوچک تری را بکشد، مگر اینکه آن جاندار مستحق آن باشد. اما خداوند وی را برای این کار مورد بازخواست قرار خواهد داد».^{۲۸}

^{۲۷} - إذا نضر الأصل بوسر الی البدل

^{۲۸} - نقل شده از ابن عمر و عبدالله بن العاص، ثبت شده توسط مستند الجامع الفریمی، ترجمه جیمز رابسون در ۴

جلد: محمد اشرف از لاهور، پاکستان.

«کسی که حتی به یک پرستو رحم کرده و از جان وی درگذرد، خدا نیز در روز قیامت به او رحم خواهد کرد.»^{۲۹}

۸- استفاده از پوست و سایر فواید حیوانات

برای برطرف ساختن نیازهای انسان‌ها که غالباً غیر ضروری و تجملی‌اند و محصولات جایگزین آسان‌یابی برای آنها وجود دارد، حیوانات زیادی که دارای پوست‌های قیمتی هستند کشته می‌شوند... اکنون این بهانه که چنین چیزهایی برای انسان نیازهایی ضروری هستند دیگر اعتباری ندارد. فن‌آوری جدید تمام این چیزها را به صورت مواد مصنوعی تولید کرده است و آنها در همه جای دنیا و بعضاً با قیمت‌های ارزانتر در دسترس هستند.

در این راستا برخی از قواعد حقوقی قابل اعمال عبارتند از: «هر آن چیزی که به دلیلی مجاز بوده است، اگر آن دلیل دیگر وجود نداشته باشد، غیر مجاز می‌گردد». (ما جاز لعذر باطل بزواله) و «باید مانع از تمامی بهانه‌های کذب منجر به خسارت شد». (سد الذرائع و المؤدیات الی الفساد). این قواعد هیچ‌گونه بهانه‌ای برای انسان‌ها برای رضایت دادن به کشتار فعلی میلیون‌ها حیوان با هدف به دست آوردن پوست، عاج و روغن و دیگر کالاهای مختلف باقی نمی‌گذارد.

^{۲۹} - الضرر لا یزال بمثله او بضرر اکبر منه

قرآن از حیوانات به عنوان منبعی برای تأمین پوشاک گرم نام می‌برد^{۳۰} اما در دنیای مدرن پوشاکی که با استفاده از الیاف مصنوعی تهیه می‌شود، به گرمی پوشاک تهیه شده از پوست حیوانات است و لاجرم فناوری امروز، تولید لباس از پوست حیوانات را غیر ضروری می‌سازد. در ضمن قرآن تنها به پوست و پشم دام‌های اهلی که یا به مرگ طبیعی مرده‌اند و یا با هدف تهیه غذا کشته می‌شوند، اشاره دارد.

امروزه میلیون‌ها حیوان وحشی با اهداف تجاری و به خاطر پوست و پشم گران خود به دست انسان‌ها کشته می‌شود، در حالی که لاشه‌های آنها رها می‌شوند تا بپوسند. اما چهارده قرن پیش، اسلام به پوچی چنین عمل بی‌هوده و بی‌رحمانه‌ای پی برده و قوانینی را برای متوقف ساختن آن در احادیث زیر وضع کرده است: «پیامبر اکرم محمد (ص) استفاده از پوست حیوانات وحشی را ممنوع ساخت»^{۳۱} پیامبر اکرم استفاده از پوست حیوانات وحشی به عنوان فرش را ممنوع کرد.

۹- فرمایشهای پیامبر (ص) - در مورد حیوانات و وظایف ما نسبت

به حیوانات

^{۳۰}- قرآن کریم، سوره ۱۶، آیه ۵

^{۳۱}- روایت شده از ابومالک به اعتبار پدرش - ابوداود و ترمذی ثبت شده در ریاض الصالحین امام نووی،

ترجمه شده حدیث شماره ۸۱۵، صفحه ۱۶۰ توسط م. ز. خان، حدیث شماره ۸۱۵، صفحه ۱۶۰

آیا برای کارهای خوب ما نسبت به چهارپایان و دادن آب به آنها پاداشی وجود دارد؟ حضرت محمد (ص) می‌فرماید: «راستی را که پاداش‌های بهشتی برای هرگونه خوش رفتاری با حیوان زنده وجود دارد». به درستی که خداوند دارای یکصد محبت عاشقانه است و یکی از آنها را به میان انسانها، چهارپایان و هر جنبنده‌ای که روی زمین هست فرستاده است: آنها به وسیله آن نسبت به هم مهربان می‌گردند و یکدیگر را می‌بخشند؛ و از طریق آن، حیوانات وحشی به بچه‌های خود عشق می‌ورزند؛ و خداوند نود و نه محبت عاشقانه را حفظ کرده است که با آنها در روز قیامت، نسبت به مخلوقات خویش مهر خواهد ورزید^{۳۲}

فردی با یک قالی نزد پیامبر آمد و گفت: «ای رسول خدا، من از میان جنگل می‌گذشتم که صدای جوجه‌های پرندگان را شنیدم، آنها را برداشته و در میان فرش خود گذاشتم؛ در آن موقع مادرشان در بالای سرم به چرخش درآمد، فرش را باز کردم و مادر روی جوجه‌های خود افتاد، سپس من آنها را در فرش پیچیدم و این جوجه‌هایی است که من دارم». آنگاه رسول خدا چنین گفت: «آنها را بر زمین بگذار». و هنگامی که مرد این کار را انجام داد، مادر جوجه‌ها به آنها پیوست: پیامبر سپس فرمود: «آیا از عشق این مادر به جوجه‌های خود تعجب می‌کنی؟ قسم به کسی که مرا

^{۳۲} - شهاب الدین سهروردی، متوفی به سال ۱۱۹۱

فرستاده است، به درستی که مهربانی و عشق خداوند نسبت به مخلوقات خود بیشتر از عشق مادر به این جوجه‌ها است. آنها را سر جای اولشان برگردان و اجازه بده مادرشان در کنار آنها باشد».

زمانی حضرت علی (ع) نشسته بودند. گریه‌ای آمد و در گوشه عبای ایشان خوابید. زمانی که حضرت قصد برخاستن کرد، برای آنکه گریه را بیدار نکند پارچه دور آن قسمت از عبای خود را که گریه در آن خوابیده بود برید.

یکی از پُرحس و حال‌ترین داستان‌های تاریخ قدیم عرب، نقل سرگذشت ابوبکر الشبلی، صوفی بغدادی (متوفی در سال ۹۴۵ میلادی) است که پس از مرگ به خواب یکی از دوستانش آمد. وی در پاسخ به این پرسش که خدا با تو چه کار کرده است، گفت که خدا به وی اجازه داد تا به بهشت برود، اما در عین حال خداوند از وی پرسید که آیا دلیل این محبت را می‌داند. شبلی تمام وظایف دینی خود را که انجام داده بود برای خداوند برشمرد، گرفتن روزه و ادای نماز، انجام حج و دادن صدقات - اما هیچ‌یک از این اعمال زاهدانه عامل نجات او نبود! در نهایت خداوند از او پرسید: «آیا آن روز سردی را به یاد داری که در بغداد برف می‌بارید و تو عبایی پوشیده بودی، و در حال قدم زدن یک بچه گریه را دیدی که روی دیواری از سرما می‌لرزید، و آن را برداشتی و زیر عبای گرمت قرار دادی؟ ما تو را به خاطر آن بچه گریه بخشیده‌ایم».

«داستان زیبایی نیز در مورد نجات غزالی به دست پیامبر وجود دارد. زمانی پیامبر در حال قدم زدن بود. غزالی را دید که درون تله‌ای افتاده بود. پیامبر با غزال گفتگو آغاز کرد، غزال به پیامبر گفت که دو بچه دارد که منتظرش هستند تا به آنها غذا بدهد. اما او چطور می‌توانست خود را به آنها برساند؟ پیامبر به غزال یاری کرد تا از تله‌های یابد و به او قول داد تا زمانی که او وظایف مادری خود را انجام دهد در آنجا باقی بماند. زمانی که پیامبر در آنجا ایستاده بود، شکارچی آمد و وقتی دید شکارش در تله نیست و مردی (که نمی‌دانست که پیامبر است) جای وی را گرفته است بسیار ناامید شد. در این هنگام غزال به همراه دو بچه خود برگشت و شکارچی با دیدن این منظره احساس پشیمانی کرد و نه تنها غزال را آزاد کرد، بلکه اسلام نیز آورد.

این داستان آنچنان محبوب بوده که فقط در زبان سنندی ۱۳ شعر طولانی درباره آن وجود دارد.^{۳۳}

^{۳۳}- برگرفته از "اسلام و شگفتی‌های آفرینش: پادشاهی حیوانات" نوشته آن ماری شیمل بنیاد میراث اسلامی فرقان، لندن.

Abstract

The Animals Lawsuit Against Humanity

A true interfaith title. The ancient antecedents of this tale are thought to have originated in India, but the first written version of the story was penned in Arabic by members of the Islamic "Brethren of Purity", Ikhwan al-Safa, a Sufi order, in the environs of Basra, Iraq, sometime before the tenth century of the Common Era. In their version, the story was the twenty-fifth of fifty – one "letters", or treatises, the Rasa'il comprising an encyclopedia, in which were described the mysteries and meaning of life.

Much later, this one story, The Letter of the Animals, was translated and adapted by Rabbi Kalonymus ben (son of) Kalonymus, known among Christians as Maestro Calo, at the request of his master, King Charles of Anjou (in France), in the year 1316. The story was popular in European Jewish communities into the late 19th and early 20th centuries. Besides being published in Hebrew, it also was translated into Yiddish, German and Spanish. The text used was published in Jerusalem under the title Iggeret Baalei Hayyim (The Letter of the Animals) by Mosad Harav Kook in 1949.

Kalonymus lived primarily in Arles, in the Provence region of France. The region at that time, along with Spain and Italy, were highly cultured and more tolerant than other parts of Europe because of the influence of and contact with the Islamic /Arab world through Muslim Spain. Rabbi Kalonymus, like many others, was busy translating into Hebrew Aristotle and many others important classical thinkers, whose works had been preserved in Arabic and transmitted by the Arabs to the West.

How current this tenth century tale is for both the young and old of today! It addresses environmental and animal

rights issues with charming affectivity. A Muslim Sufi work of 10th century Iraq, translated by a Rabbi into Hebrew, and rendered into Latin for a Christian king is now translated from the popular Hebrew version by Jews into English, edited by a Christian and illustrated exquisitely by a Muslim woman from India under the patronage of a Saudi princess. This is a true interfaith and multi – cultural title!

In this fable, eloquent representatives of all members of the Animal Kingdom- from horses to bees- come before the respected Spirit King to complain of the dreadful treatment they have suffered at the hands of humankind. During the ensuing trial, where both humans and animals testify before the king, both sides argue their points ingeniously, deftly illustrating the validity of both sides of the ecology debate.

“Fons Vitae is to be congratulated for making this work available in its current form ... the cooperation of representatives from all the religions of the Abrahamic family in the preparation of the present book – reminds us of the basic truth that the most crucial problems of today are those which all authentic religious people face together ... They have provided a book of value for experts on medieval thought as well as ordinary readers interested in reading a fascinating story of enduring spiritual worth and great current significance.”

Key Words: Humanity, Animals, Lawsuit, ethics